

Lapse kõne areng 0-7

Maret Jahu

Tallinna Lastehaigla

3.10.2014

0-2

Häälitsemine ja ekspressiivne kõne

- Vegetatiivsed helid
- Fonatsioon 1-2 kuuselt
- Artikuleeritud fonatsioon 2-3 kuuselt
- 5-10 kuu vanuses tekkiv lalin

Kanooniline lalin: kaashäälikust ja vokaalist koosnevate silpide jada

- 12-13 kuuselt esimesed sõnad: kindel viide, kasutab rohkem kui üks kord mitmes episoodis, kõlab fonoloogiliselt sarnaselt
- 18 kuuselt 10-20 sõna
- 2. sünnipäeva paiku spurt sõnavara kasvus

0-2

Retseptiivne kõne

6 kuu vanuses suurem tundlikkus emakeele foneemide suhtes

9-12 kuuselt esimesed seosed sõnade ja esemete vahel

2. ea I poolel sõnatähendus laieneb

Hindamine: anna pall, too mõmmi

2-aastane täidab kaheosalisi korraldusi

0-2

Jagatud tähelepanu

6-15 - kuuselt jagatud tähelepanu kujunemine

Diaadiline suhtlus (1-2-kuuselt)

Triaadiline suhtlus (hiljemalt 6 kuu vanuses)

Tahtlik suhtlusetapp: mõistab, et tk käitumist on võimalik suunata

Žestid:

Deiktilised 10-12 kuu vanuses

Sümboolsed 2.ea alguses

0-2 Mänguoskused

Manipuleerimine

Funktsionaalne mäng (vajutab nuppe, sõidutab autot) 1.ea lõpus – 2.ea alguses

Sümboolne mäng (nt nuku mängult joob) koos esimeste tähenduslike sõnadega

Tegevuste ühendamine mängus eelneb sõnade kombineerimisele

2-aastane suhtlemine

- Suhtleb täiskasvanutega esemetega tegutsemise ajal
- Eelistab suhtluspartnerina peamiselt tuttavat täiskasvanut
- Kasutab suheldes mitteverbaalseid vahendeid
- Vastab täiskasvanu küsimusele ja korraldusele tuttavas situatsioonis mingi tegevuse, häälightsuse või 1-2sõnalise ütlusega

2-aastane Grammatika

- Kasutab tuttavas situatsioonis ja tegevuses grammatiliselt vormistamata 1-2 sõnalisi lauseid (Miku õue: Mikk tahab õue minna)
- Kasutab üksikuid käände- ja pöördevorme juhuslikult mõne sõna puhul (ainsuse omastav, osastav, tegusõna 3. pööre)
- Kasutab sõnu enamasti ühes, üksikuid sõnu 2-3 vormis
- Väljendab kõnes mõnda järgmistest suhetest: eitus (ei taha), kuuluvus (tädi lusikas), asukoht (emme siia), omadus (auto katki), subjekti-objekti suhe (issi, anna pall)

2-aastane sõnavara

- Kasutab oma kogemusega seostuvaid konkreetse tähendusega sõnu (50) tuttavas situatsioonis
- Kasutab nimi- ja tegusõnu (näu – kiisu, opa – võta sülle, anna), ase- ja määrsõnu (siia, seal, nii)
- Mõistab sõnu (üle 50) ühes kindlas tähenduses tuttavas olukorras

2-aastane Hääldus

- Hääldab õigesti mõnda üksikut lühikest sõna
- Hääldab sõnades õigesti häälduslikult lihtsamaid häälikuid (a,e,i,o,u,p,m,t,l)

3-aastane Suhtlemine

- Osaleb dialoogis, esitab küsimusi, väljendab oma soove
- Kasutab erinevat intonatsiooni ja hääle tugevust sõltuvalt suhtluseesmärgist (teade, küsimus, palve)
- Kommenteerib enda/kaaslase tegevust 1-2 lausungiga
- Mõistab teksti, mis on seotud tema kogemusega

3-aastane

Grammatika

- Mõistab ja kasutab tuttavas situatsioonis 3-5 sõnalist lihtlauset
- Kasutab kõnes õigesti enamikku käändevorme
- Kasutab kõnes õigesti tegusõna käskivat kõneviisi (Joonista! Istu!)
- Kasutab kõnes õigesti tegusõna kindla kõneviisi olevikuvorme (sõidab, laulavad)
- Kasutab kõnes õigesti tegusõna ma- ja da-tegevusnime (hakkame mängima, ei taha mängida)

3-aastane Sõnavara

- Kasutab nimisõnu, mis väljendavad tajutavaid objekte, nähtusi
- Kasutab tegusõnu, mis väljendavad tegevusi, millega ta ise on kokku puutunud
- Kasutab kõnes värvust, suurust jt hästi tajutavaid tunnuseid tähistavaid omadussõnu (punane)
- Kasutab kõnes mõningaid üldnimetusi (lapsed, riided)
- Kasutab tagasõnu (all, peal, sees, ees, taga) ruumisuhete tähistamiseks

3-aastane Hääldus

- Kasutab oma kõnes tuttavaid 1-2 silbilisi sõnu õiges vältes ja silbistruktuuris
- Hääldab õigesti enamikku häälikuid (erandid: r,s,k,ü,õ)

4-aastane Suhtlemine

- Algatab ise aktiivselt suhtlust
- Suhtleb meelsasti ja aktiivselt eakaaslastega koostegevuses
- Küsib täiskasvanult palju küs ümbritseva kohta
- Kommenteerib enda/kaaslaste tegevust 2-3 lausungiga
- Räägib mõnest hiljuti kogetud emots kogemusest (2-3- lausungit)
- Jutustab pildiseeria järgi (1 lausung pildi kohta)

4-aastane Grammatika

- Kasutab kõnes eri tüüpi lihtlauseid (koondlause)
- Kasutab kõnes lihtsamaid suhteid väljendavaid rindlauseid (sidesõna *ja, aga*)
- Kasutab kõnes õigesti tegusõna lihtmineviku vorme (sõitis, laulsid)

4-aastane Sõnavara

- Mõistab ja kasutab kõnes nii üld- kui liiginimetusi (kuusk, kask – puud; tuvi, kajakas – linnud)
- Kasutab objektide osade/detailide nimetusi (käpad, saba, rool)
- Kasutab kõnes mõningaid liitsõnu (tuttmüts, kelgumägi) ja tuletisi (täpiline, laulja)

4-aastane Hääldus

- Kasutab oma kõnes tuttavaid 2-3 silbilisi sõnu õiges vältes ja silbistruktuuris
- Hääldab sõnades õigesti lihtsamatest häälikutest koosnevaid konsonantühendeid (-nt, -lt, mp)

5-aastane Suhtlemine

- Algatab ja jätkab tk-ga dialoogi väljaspool tegevussituatsiooni, vahetab vesteldes muljeid oma kogemuse põhjal, esitab tunnetusliku sisuga küsimusi (Miks ta nii tegi? Kuidas teha?)
- Kasutab rollimängus erinevat intonatsiooni ja hääletugevust
- Kasutab õigesti mõningaid viisakusväljendeid
- Kirjeldab täiskasvanu abiga olupilti ja annab edasi pildiseerial kujutatud sündmust
- Annab kuulnud teksti sisu edasi tk suunavate küsimuste abil, väljendades end peamiselt üksikute, sidumata lausungitega
- Jutustab nähtust, tehtust ja möödunud sündmustest 3-5 lausungiga (mida tegi pühapäeval)
- Mõistab teksti, mis pole otseselt seotud tema kogemusega

5-aastane Grammatika

- kasutab kõnes lihtsamaid põimlauseid (Torn läks katki, sest...)
- kasutab kõnes nud- ja tud-kesksõnu (söönud, söödud)
- kasutab kõnes omadussõna võrdlusastmeid (suur-suurem-kõige suurem)
- kasutab tingivat kõneviisi (mängisin, mängiksin)
- ühildab sõnu arvus (karud söövad) ja käändes (ilusale lillele, punase palliga)
- kasutab kõnes õigesti enamikku nimisõna käändevorme mitmuses (ilusatel lilledel)

5-aastane Sõnavara

- Kasutab kõnes mõningaid vastandsõnu (lühike-pikk, must-puhas)
- Kasutab kõnes mõningaid isiksuseomadusi ja hinnanguid väljendavaid sõnu (arg, kaval, igav)
- Kasutab kõnes aega väljendavaid nimisõnu (hommik, päev, õhtu, öö)
- Moodustab vajaduse korral sõnu uudsete või võõrast objektide, nähtuste, tegevuste tähistamiseks (tikkudest maja – tikumaja, nuga õuna koorimiseks – õunanuga)

5-aastane Hääldamine

- Hääldab õigesti kõiki emakeele häälikuid
- Hääldab õigesti 3-4- silbilisi tuttava tähendusega sõnu
- Hääldab õigesti kõiki häälikuühendeid 1-2silbilistes tuttava tähendusega sõnades
- Hääldab õigesti sageli kasutatavaid võõrsõnu (banaan, taburet, diivan)

6-aastane Suhtlemine

- Räägib iseendast ja esitab küsimusi tk kohta (Kus sa elad? Kas sul lapsi on?)
- Kasutab ja mõistab suhtlemisel nalja, narritamist
- Püsib teemas, vajadusel läheb kaasa teiste algatatud teemamuutustega
- Annab edasi kuulnud teksti (muinasjutu) sündmuste järgnevust , põhjusi ning tegelaste käitumist tk suunavaste küsimuste/korralduste abil
- Jutustab pildi või kogemuse põhjal seotud lausungitega (*ja siis, siis, ja*)
- Suunab kõnega kaaslaste tegevust ja annab sellele hinnanguid

6-aastane Grammatika

- Kasutab kõnes õigesti saava ja rajava käände vorme (saab lauljaks, jookseb kivini)
- Märkab grammatikavigu teiste kõnes
- Kasutab kõnes enamasti õigesti umbisikulist tegumoodi (loetakse, pesti)

6-aastane Sõnavara

- Kasutab kõnes õigesti aega väljendavaid määrsõnu (eile, täna, homme)
- Kasutab kõnes mõningaid samatähenduslikke sõnu (jookseb, lippab, sibab)
- Mõistab samatüveliste sõnade tähenduste erinevusi (joonistaja, joonistus, jooneline)
- Kasutab õigesti sihilisi ja sihituid tegusõnu (veereb-veeretab, sõidab-sõidutab)
- Nimetab ühe õpitud kategooria piires vähemalt 2 sõna (lilled – tulp, roos)

6-aastane Hääldus

Kordab järele ja hääldab ise õigesti kõiki
emakeele häälikuid ja tuttava tähendusega sõnu

6-aastane

Kirjalik kõne

- Häälib täiskasvanu abiga järele korrates, abivahendeid kasutades 1-2 silbilisi sulghäälikuta ja häälikuühendita sõnu
- Määrab hääliku asukoha (alguses, lõpus, keskel) häälikuühendita sõnas
- Kordab täiskasvanu eeskujul eri vältes kahest sõnast koosnevaid ridu (koli-kolli: 3v; koli-kolli: 2v; koli-kooli: 2 v)
- Loeb üksikuid sõnu kindlas situatsioonis (poe- ja tänavanimed, sildid)

7-aastane Suhtlemine

- Kasutab dialoogis erinevaid suhtlusstrateegiaid (veenmine, ähvardamine) sõltuvalt suhtluseesmärkidest
- Valib intonatsiooni ja sõnu sõltuvalt kaassuhtlejast (laps/täiskasvanu) ja/või suhtlusolukorrast (kodu, vöõras koht)
- Mõistab kaudseid ütlusi (Ruumis on aken lahti. Otsene ütlus: “Pane aken kinni!” Kaudne ütlus: “Mul on jahe!”)
- Jutustab olu- ja tegevuspiltide järgi, kirjeldab tuttavaid esemeid ja nähtusi, andes edasi põhisisu ja olulised detailid
- Tuletab mõttelüngaga tekstis iseseisvalt puuduva info
- Räägib sellest, mida hakkab tegema (plaanib väliskõnes tuttavaid tegevusi)
- Laiendab jutustamisel täiskasvanu suunamisel teksti (tuletab eelnevast ja järgnevast tegevusest, sündmusest)
- Jutustamise ajal parandab ja täpsustab oma teksti

7-aastane

Grammatika

- kasutab kõnes kõiki käändevorme ainsuses ja mitmuses, sh harva esinevaid (arstina)
- kasutab kõnes kõiki käändevorme harvaesinevates funktsioonides (kohakäänded ajasuhte väljendamiseks: hommikust õhtuni)
- kasutab kõnes õigesti osastava ja sisseütleva käände lõpuvariante (palju linde, konni, autosid)
- kasutab kõnes õigesti laadivahelduslikke sõnu (pöb-pugema, siga-sead)
- kasutab õigesti põimlauseid, mis väljendavad põhjust (..., sest...), tingimust (kui, siis), eesmärki (....., et ...)

7-aastane

Sõnavara

- Selgitab kuulnud kujundlike väljendite tähendust (tuul ulub, kevad koputab aknale) oma sõnadega ja /või toob oma kogemusega näiteid
- Kasutab kõnes mõningaid abstraktse tähendusega sõnu (mõtlen, arvan, julge, lahke)
- Kasutab kõnes inimesi ja inimese tegevust iseloomustavaid sõnu
- Liidab ja tuletab analoogia alusel tuttavas kontekstis keelenormi järgides sõnu
- Kasutab õigesti aja- ja ruumisuhteid väljendavaid sõnu (vahel, kohal, otsas, varem, hiljem, enne, pärast)
- Mõistab abstraktseid üldnimetusi õpitud valdkondades (sõidukid, elusolendid, tähtpäevad, kehaosad)

7-aastane Hääldus

- Kordab õigesti järele tähenduselt võõraid sõnu
- Hääldab õigesti võõrhäälikuid (f, š) tuttavates sõnades (šokolaad, Fanta)

7-aastane

Kirjalik kõne

- Nimetab ja kirjutab enamikku tähti
- Veerib 1-2 silbilisi sõnu kokku, pikemaid sõnu loeb aimamisi (järgneva kontrollita) ja eksib sageli
- Häälib õigesti 1-2 silbilisi ka sulghäälikuid sisaldavaid häälikuühendita sõnu
- Kirjutades märgib õigesti 1-2 silbiliste sõnade häälikstruktuuri (lähen koli)
- Eristab häälikuühendita sõnas kuulmise teel teistest pikemat häälikut
- Jagab kuuldud lause sõnadeks, kasutades sõnade arvu märkimiseks abivahendeid
- Muudab täiskasvanu eeskujul sõna vältestruktuuri (koll-kool; linna-lina; tibu-tippu)

Lisainfot

- Eesti Logopeedide Ühing - www.elu.ee

